

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК ПРОВІДНА ФІЛОСОФСЬКА ІДЕЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Каліман М.Р.,

*старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-1228-5539*

Каліман М.Р. Людиноцентризм як провідна філософська ідея поліцейського піклування.

У статті досліджено концепцію людиноцентризму як основу сучасного підходу до поліцейського піклування в контексті демократичної трансформації суспільства. В роботі розглянуті ідеї людиноцентризму, які розвивали провідні філософи: Арістотель, Ганна Арендт, Мартін Бубер, Імануель Кант, Мартін Лютер Кінг, Еммануїл Левінас, Жан-Жак Руссо. Зроблено висновок про те, що ідеї людиноцентризму, сформовані філософами, реалізуються в сучасних тенденціях розвитку поліції України. Констатовано, що в контексті державного управління людиноцентризм реалізується через орієнтацію на потреби, безпеку та добробут громадян, замість пріоритету інтересів держави як абстрактної сили. З'ясовано, що в контексті теми дослідження поліцейське піклування охоплює: превентивну роботу; побудову довіри; підтримку вразливих груп; діалогову комунікацію; участь у розв'язанні соціальних проблем.

У статті розглядаються етичні, філософські та правові засади людиноцентризму в діяльності поліції. Висвітлено роль гуманістичних цінностей, таких як гідність, свобода, безпека та довіра, у формуванні ефективного партнерства між поліцією та громадою. Визначено, що поліцейське піклування має значення для громадян і впливає на: забезпечення безпеки; допомога в повсякденних ситуаціях; захист вразливих груп; довіра і партнерство; підвищення якості життя.

Узагальнені ключові ідеї людиноцентризму в підходах ПРООН до поліцейського піклування: права людини — в основі поліцейської діяльності; сервісна модель поліції (Service-Oriented Policing); партнерство з громадою (Community Policing); піклування про вразливі групи; розвиток етичної компетентності поліцейських; цифрова відкритість і прозорість.

Підсумовано, що людиноцентризм у поліцейській діяльності — це не лише філософська концепція, а реальна основа для побудови ефективного, легітимного та гуманного правоохоронного органу. Акцентована увага на ідеї того, що поліцейське піклування має здійснюватися з урахуванням гарантій конституційних прав та свобод людини і громадянина, керуючись принципами верховенства права.

Ключові слова: людиноцентризм, поліцейське піклування, гуманізм, громадська безпека, довіра, філософія права.

Kaliman M.R. Anthropocentrism as a leading philosophical idea of police care.

The article explores the concept of anthropocentrism as the basis of a modern approach to police care in the context of the democratic transformation of society. The paper examines the ideas of anthropocentrism developed by leading philosophers: Aristotle, Hannah Arendt, Martin Buber, Immanuel Kant, Martin Luther King, Emmanuel Levinas, Jean-Jacques Rousseau. It is concluded that the ideas of anthropocentrism, formed by philosophers, are implemented in modern trends in the development of the Ukrainian police. It is stated that in the context of public administration, anthropocentrism is implemented through an orientation to the needs, safety and well-being of citizens, instead of the priority of the interests of the state as an abstract force. It is found that in the context of the research topic, anthropocentrism includes: preventive work; building trust; supporting vulnerable groups; dialogic communication; participation in solving social problems.

The article examines the ethical, philosophical and legal principles of anthropocentrism in police activities. The role of humanistic values, such as dignity, freedom, security and trust, in forming an

effective partnership between the police and the community is highlighted. It is determined that police care is important for citizens and affects: ensuring security; assistance in everyday situations; protection of vulnerable groups; trust and partnership; improving the quality of life.

The key ideas of human-centeredness in UNDP approaches to police care are summarized: human rights are at the heart of police activities; Service-Oriented Policing; Community Policing; caring for vulnerable groups; development of ethical competence of police officers; digital openness and transparency.

It is concluded that human-centeredness in police activities is not only a philosophical concept, but a real basis for building an effective, legitimate and humane law enforcement agency. Attention is focused on the idea that police care should be carried out taking into account the guarantees of constitutional rights and freedoms of man and citizen, guided by the principles of the rule of law.

Key words: anthropocentrism, police care, humanism, public safety, trust, philosophy of law.

Постановка проблеми. У сучасному світі правоохоронні органи дедалі більше трансформуються від репресивних до сервісно-орієнтованих інституцій. Центальною у цьому процесі є філософія людиноцентризму – концепція, що ставить людину, її права, свободи та добробут у центр усіх політик і дій. У сфері поліцейської діяльності це виявляється у всіх діях, зокрема і під час застосування превентивних поліцейських заходів. Зосередимо увагу у даному дослідженні на такому превентивному поліцейському заході, як поліцейське – формі служіння громадянам, заснований на повазі до гідності та партнерстві.

Стан опрацювання проблематики. Ідеї людоницентризму розвивали провідні філософи – представники різних філософських течій: Арістотель, Ганна Арент, Мартін Бубер, Едмунд Гуссерль, Імануель Кант, Мартін Лютер Кінг, Еммануїл Левінас, Карл Роджерс, Жан-Жак Руссо та інші. Зміст, особливості та різні аспекти застосування поліцейського піклування в Україні досліджували такі сучасні науковці: Бандурка О.М., Бездольний М.Ю., Безпалова О.І., Джафарова О.В., Зеленський Є.С., Іванцов В.О., Каліман М.Р., Корось С.О., Князев С.М., Костовська К.М., Лошицький М.В., Миронюк С.А., Мороз О.Б., Чижко К.О., Шубіна Н.М. та інші. Водночас, питання реалізації філософії людиноцентризму під час застосування поліцейського піклування не було вивчено представниками вітчизняної наукової спільноти.

Мета дослідження – дослідити реалізацію концепції людиноцентризму як основи сучасного підходу до поліцейського піклування в контексті демократичної трансформації суспільства. Для досягнення поставленої мети на підставі філософських вчень концепції людиноцентризму, підходів міжнародних організацій до впровадження людиноцентризму в поліцейську діяльність та практики поліцейського піклування в Україні будуть сформовані ідеї сутності поліцейського піклування з огляду на людоницентричну філософську концепцію.

Виклад основного матеріалу. Людиноцентризм – це не лише етична доктрина, але й світогляд, що утверджує цінність окремої людини як автономного суб'єкта. Витоки концепції сягають гуманістичних традицій епохи Відродження, продовжуються в ідеях Імануеля Канта, Жан-Жака Руссо, Едмунда Гуссерля та сучасних філософів прав людини. Проаналізуємо деякі філософські ідеї людиноцентризму з огляду на реалізацію поліцейського піклування в сучасній державі.

Однією із визначних постатей, що досліджували ідеї людиноцентризму, був Імануель Кант, який у своїй роботі «Критика практичного розуму» [1] писав: «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства – як у своїй особі, так і в особі будь-якого іншого – як до мети, а не лише як до засобу». Ця цитата ідеально ілюструє суть людиноцентризму. У поліцейському контексті її можна інтерпретувати так, що жодна людина не повинна бути зведена до об'єкта контролю; вона – мета піклування.

Інший філософ, Жан-Жак Руссо у своїй праці «Суспільний договір» [2] визначає відому тезу: «Свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої», яка добре підходить для обґрунтування балансу між забезпеченням порядку і збереженням свобод громадян. Відповідно, на підставі аналізу положень ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» [3] можна стверджувати, що поліцейське піклування не обмежує свободу, а навпаки – охороняє її, що відповідає провідній ідеї концепції людиноцентризму.

Мартін Бубер, сформувавши у своїй роботі «Я і Ти» [4] тезу «Я – це не „Я“ без „Ти“, фактично започаткував основи філософії діалогу. Поліцейський і громадянин – не протисторонні сторони, а партнери у спільному просторі довіри. Людиноцентризм у дії.

Думка Мартіна Лютера Кінга «Несправедливість у будь-якому місці є загрозою справедливості всюди» [5], висловлена у відкритому листі автора до духовенства в свій час, прекрасно відображає етичну відповідальність поліцейського перед суспільством сьогодні. Турбота про кожного – запука довіри до системи загалом.

Ганна Арендт у роботі «Джерела тоталітаризму» [6] сказала: «Суть прав людини – це право мати права» Ця ідея перегукується з гуманістичною основою піклувальної поліції: забезпечення права на безпеку, гідність, голос – базові права в умовах демократії.

Еммануелю Левінасу належить вислів «Обличчя Іншого зобов'язує мене» [7], тобто глибоке етичне зобов'язання перед кожною особою, що постає перед тобою. Поліцейський у момент контакту має перед собою не «об'єкт», а людину з історією.

Відповідно, можна стверджувати що ідеї людиноцентризму, сформовані філософами, реалізуються в сучасних тенденціях розвитку поліції України. У контексті державного управління людиноцентризм реалізується через орієнтацію на потреби, безпеку та добробут громадян, замість пріоритету інтересів держави як абстрактної сили.

Сучасний людиноцентричний підхід бере свій початок з концепції «людської безпеки» (human security), запропонованої Програмою розвитку ООН (ПРООН) у Доповіді про розвиток людини 1994 року [8]. Цей підхід виник як відповідь на традиційну парадигму безпеки, що зосереджувалася переважно на захисті держави від зовнішніх загроз. Натомість концепція людської безпеки визнає, що безпека людини не обмежується військовими аспектами, а включає економічну, продовольчу, екологічну, політичну, соціальну та особисту безпеку. Вона була започаткована з метою переосмислення безпеки через призму прав людини, розвитку та соціальної стійкості.

ПРООН наполягає, що поліція має не тільки дотримуватись, а й активно захищати права людини. Це включає: повагу до гідності кожної особи; забезпечення справедливого ставлення без дискримінації; відкритість до скарг та прозорість дій. Це реалізує кантіанську ідею – «людина як мета, а не засіб».

Крім того, ПРООН підтримує перехід від каральної до сервісної моделі поліції (Service-Oriented Policing), яка передбачає: орієнтацію на потреби громади; профілактичну роботу замість лише реагування на правопорушення; співпрацю з громадянами, а не протиставлення їм. Це – практичне втілення ідеї піклування як активної форми емпатії та солідарності.

Також один із ключових компонентів підходу ПРООН – залучення громади до забезпечення безпеки (Community Policing): формування рад громадської безпеки; регулярні діалоги поліції з населенням; спільне вирішення локальних проблем. Це резонує з філософією Арістотеля про добробут полісу, де безпека – спільна справа всіх.

Поліцейське піклування (англ. *police care* або *care-based policing*) – це концепція, що акцентує не лише на охороні громадського порядку, але й на активному сприянні добробуту громади. Це охоплює: превентивну роботу; побудову довіри; підтримку вразливих груп; діалогову комунікацію; участь у розв'язанні соціальних проблем.

Із початком реформи поліції у 2015 році в Україні активно впроваджується модель «Служити і захищати», що є прямим втіленням людиноцентричного підходу. Патрульна поліція стала символом нової філософії – не карати, а допомагати. У межах цієї моделі: поліцейський – не влада, а партнер; акцент зміщується з кількості затримань на якість взаємодії; зростає роль емоційного інтелекту, комунікаційних навичок, медіації.

Філософія піклування передбачає визнання гідності кожної людини, незалежно від соціального статусу чи правопорушення. Поліцейський, що діє в межах людиноцентризму: не упереджений; чуйний до контексту; визнає право людини на помилку та другий шанс. Формується новий тип етичного контракту між поліцією та громадянами, заснований на довірі, а не страху.

Зауважимо, що ПРООН виділяє вразливі категорії населення (жінки, діти, люди з інвалідністю, ветерани, переселенці) як особливо важливих для людиноцентричного підходу, а також транслює такий підхід в діяльність поліцейських: тренінги для поліції з чутливого реагування; забезпечення гендерної рівності в доступі до правосуддя; мобільні групи піклування. Саме поліцейське піклування спрямоване на забезпечення прав вразливих категорій осіб, хоча перелік об'єктів поліцейського піклування і не співпадає з переліком вразливих осіб, визаним міжнародними організаціями. Тут звучать ідеї Левінаса – відповідальність перед «Іншим», який потребує особливої уваги.

ПРООН інвестує у розвиток етичної компетентності поліцейських: моральну освіту в поліції; тренінги з емоційного інтелекту; медіацію та ненасильницьке спілкування. Це розвиває внутріш-

ню філософію служіння, що виходить за рамки простої інструкції. Такі підходи підвищують важливість застосування поліцейського піклування поліцейськими.

Людиноцентричний підхід включає довіру, а довіра – це відкритість і прозорість: публічні звіти поліції; антикорупційні механізми; доступ громадян до інформації. Як писала Ганна Арендт: «Світло публічного простору – це те, що робить владу легітимною». Такі ідеї конкретно відображені в механізмах документування поліцейського піклування.

ПРООН активно підтримує в Україні: програму «Поліцейський офіцер громади»; навчання з питань прав людини; інституційний розвиток етичних стандартів у поліції. Однак, найчастіше поліцейське піклування застосовують як поліцейські офіцери громади, так і патрульні поліцейські. Тому варто звертати увагу і на удосконалення діяльності інших категорій поліцейських, які безпосередньо контактують з населенням і першими прибувають на виклик.

З огляду на законодавчо визначені правила застосування поліцейського піклування можна відзначити, що безпосередньо права людини під час поліцейського піклування поліцейський забезпечує так:

- негайно повідомляє особі зрозумілою для неї мовою причину застосування поліцейського піклування, а також роз'яснює право отримувати медичну допомогу, надавати пояснення, оскаржувати дії поліцейського; одразу повідомляє інших осіб про місцезнаходження підопічної особи. Поліцейський може не інформувати про права і не роз'яснювати їх, якщо є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії та ними керувати. Це актуально під час застосування поліцейського піклування, зважаючи на категорії осіб, до яких застосовується такий поліцейський захід;

- вилучає у особи зброю чи інші предмети, якими підопічна особа може заподіяти шкоду оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу. Проте поліцейському заборонено проводити обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування;

- повідомляє про кожне застосування поліцейського піклування за допомогою технічних засобів відповідальному поліцейському в підрозділі поліції. У разі наявності достатніх підстав вважати, що тривалість перебування особи перевищує необхідну, відповідальний поліцейський в підрозділі поліції зобов'язаний здійснити перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб;

- надає можливість особі невідкладно повідомити про своє місце знаходження близьких родичів, членів родини чи інших осіб на власний вибір. Поліцейський мусить негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи або особи, яка є недієздатною.

Водночас продовжуємо підтримувати раніше висловлену нами думку про те, що поліцейське піклування, як захід, має здійснюватися насамперед з урахуванням гарантій конституційних прав та свобод людини і громадянина, керуючись принципами верховенства права, що знаходять своє відображення у тому числі в рішеннях Європейського суду з прав людини [9].

Отже, поліцейське піклування – це один із важливих превентивних поліцейських заходів, який полягає не лише в охороні правопорядку, а й у турботі про безпеку, добробут і захист прав громадян у повсякденному житті. Для пересічних громадян його значення є дуже важливим, адже поліцейське піклування означає, що поліція активно працює над профілактикою злочинів, патрулює вулиці, реагує на підозрілі ситуації, тобто не чекає, поки злочин станеться, а намагається йому запобігти. При цьому громадяни мають менше шансів стати потерпілим від злочину, більше впевненості в публічному місці. Крім того, поліцейські надають допомогу не тільки у разі вчинення злочину, але і в інших ситуаціях, тобто громадянам завжди є до кого звернутися в складній ситуації – навіть якщо це не пов'язано напряму зі злочином.

Зміст поліцейського піклування наголошує на тому, що поліція піклується про безпеку вразливих груп населення (дітей, психічно хворих осіб, осіб у стані алкогольного сп'яніння), однак вважаємо за доцільне розширити перелік таких осіб, яких з урахуванням зовнішніх обставин стає більше, а категорії людей, які потребують допомоги можуть змінюватися. Тобто держава через поліцію захищає тих, хто самотійно не може захистити себе. Коли поліція не лише карає, а й піклується, це підвищує рівень довіри громадян до правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України. Для громадянина це означає комфортне спілкування з поліцейськими та бажання співпрацювати для спільної безпеки. Коли в громаді є активна, доброзичлива й відповідальна поліція – люди почуваються в безпеці, менше бояться, більше довіряють одне одному.

Висновки. Зміст поліцейського піклування, закріплений у статті 41 Закону України «Про Національну поліцію», є ключовим елементом переходу до людиноцентричної моделі діяльності поліції. Це положення законодавства відображає філософію служіння не просто державі чи закону, а людині, її правам, свободам та безпеці. В результаті проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки.

Поліцейське піклування передбачає попередження правопорушень, зменшення ризиків і загроз безпеці особи ще до настання правопорушення. У фокусі поліцейських перебуває захист життя і здоров'я, а не покарання, що відповідає такій ідеї людиноцентризму, як пріоритет надання допомоги до того, як особа зазнає шкоди. Відповідно, реалізуючи превентивний захід поліцейське піклування, Національна поліція виступає не як каральний орган, а є сервісним для громадян, що їх підтримує. Тобто, відбувається відображення ще однієї людиноцентричної ідеї: людина – клієнт, якому надаються якісні послуги, а не підозрюваний за замовчуванням.

Також поліцейський захід поліцейське піклування має ґрунтуватися на довірі громадськості. Це включає відкритість, доброзичливість, пояснення причин дій поліції, а не агресію чи демонстрацію сили. Таким чином відбувається уособлення ідеї, згідно якої довіра – основа ефективності, а людина не боїться звернутися за допомогою. Крім того, поліцейські під час застосування заходу поліцейське піклування мають враховувати особливості конкретної людини чи ситуації – вік, стать, стан здоров'я, вразливість, психоемоційний стан тощо, адже об'єкти поліцейського піклування обов'язково мають особливості, що прописано в законі. Ця теза також співзвучна з однією з ідей людиноцентризму: визнання унікальності кожної особи і недопущення формального, шаблонного підходу. Також застосування поліцейського піклування має відповідати принципу недоторканності людської гідності, навіть у складних обставинах, як-от застосування поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі. Тобто згідно людиноцентричної концепції людина – не об'єкт правоохоронної діяльності, а суб'єкт, права якого непорушні.

Отже, поліцейське піклування в контексті людиноцентричної концепції – це новий стандарт діяльності правоохоронців: не карати, а захищати; не протистояти, а підтримувати; не тиснути, а служити. Йдеться про гуманізацію поліції, де головною цінністю є людина як така.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кант Імануель. Критика практичного розуму / Пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. К.: Юніверс. 2004. 240 с.
2. Руссо Жан-Жак. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права / Укр. пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. – 349 с.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
4. Бубер Мартін. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. Пер. з нім. К.: Дух і Літера. 2012. 272 с.
5. Джонсон Е. Доктор Мартін Лютер Кінг молодший і громадянська непокора. URL: <https://medium.com/u-s-embassy-kyiv/-504880633d7>.
6. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Пер. з англ. К.: Дух і Літера. 2005. 540 с.
7. Левінас Е. Між нами. Дослідження думки-про-іншого. Київ: Дух і Літера. 1999. 291 с.
8. Human Development Report 1994. URL: [hdr1994encompletenostatats.pdf](http://hdr1994.encompletenostatats.pdf).
9. Каліман М.Р. Механізм забезпечення прав і свобод людини під час поліцейського піклування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2023. Випуск 77. Частина 2. С. 61–65. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.10>.